

УДК 342.98

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2021.14.011>**Болгар О.В.**

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Постановка проблеми. Реалізація проголошеного Конституцією України пріоритету прав і свобод особистості зажадала створення ефективного механізму їх реалізації та захисту, що визначило найважливіші напрямки державно-правових перетворень. З проголошенням соціальної держави в суспільстві робиться заявка на рішучий крок до переходу від принципу «рівності можливостей» до принципу «рівності результатів». Створення умов реалізації проголошених Конституцією прав і свобод особистості вимагає її активної участі в соціальних і економічних процесах, що обумовлює потребу в радикальному системному оновленні правових форм, що опосередковують державно-владний вплив на інститути громадянського суспільства. Проведена в умовах трансформації економічної і політичної систем адміністративно-правова реформа не може бути зведена до оптимізації та адаптації існуючих правових механізмів державного управління стосовно нових умов, бо в основі її лежать принципово інші підходи до побудови нової системи взаємовідносин виконавчої влади та особистості, заснованої на ідеї забезпечення розумного балансу публічних і приватних інтересів. Різке скорочення сфер, що допускають можливість використання прямих адміністративних методів при істотному збагаченні функціональної ролі держави призвело до появи нових правових форм державного управління. На тлі структурно-функціонального реформування системи виконавчої влади особливої актуально-

сті набула одна з форм її реалізації – державна реєстрація, яка знайшла своє застосування в усіх сферах державного управління (економіка, соціальна та адміністративно-політична сфери). Незважаючи на це, сутність і правова природа державної реєстрації як форми реалізації виконавчої влади досі не стали предметом детального дослідження в юридичній літературі. Усе вищезазначене зумовлює актуальність обраної тематики статті.

Огляд останніх досліджень і публікацій.

Певним аспектам теоретико-правового дослідження державної реєстрації приділялась увага науковців різних галузей знань. Серед вчених-адміністративістів, які займалися дослідженням цієї проблематики, можна відзначити роботи таких науковців як: В. Авер'янов, О. Андрійко, Д. Бахрах, Ю. Битяк, Л. Біла-Тіунова, В. Вишняков, В. Галуцько, А. Головач, І. Голосніченко, І. Задоя, С. Ківалов, В. Колпаков, Ю. Тихомиров, О. Шмалій, М. Шульга та ін.

Враховуючи динамічність адміністративного законодавства, а також досить швидкі темпи розвитку та реформування адміністративного права, багато наукових положень частково втратили свою актуальність. Таким чином, цілком обґрунтовано можна говорити про те, що сьогодні необхідним стає системне і фундаментальне дослідження теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних з адміністративно-правовим забезпеченням державної реєстрації на основі новітніх теоретико-правових засад.

Формулювання завдання дослідження.

Метою статті є дослідження адміністративно-правового забезпечення державної реєстрації в Україні в контексті структурно-функціонального реформування системи виконавчої влади.

Виклад основного матеріалу. Весь хід дослідження проблем пов'язаних з державною реєстрацією показав, що це – фундаментальна проблема, яка повинна отримувати своє всебічне вирішення у праві.

Пропоновані судження про вдосконалення системи управління процесами державної реєстрації мають на меті обґрунтувати методологічний підхід до проблеми, який дозволить би простежити взаємозв'язок доктрини, політики, законодавства та практики організації даної системи.

Висуваючи ті чи інші пропозиції і обґрунтовуючи необхідність певної концепції, треба думати, що концепція управління у сфері державної реєстрації, головним чином похідна від концепції розвитку виконавчої влади в цілому [2, с. 112]. Таким чином, шляхи і методи вирішення проблем, що склалися у сфері державної реєстрації повинні бути невід'ємною частиною цілого, спираючись на пріоритетні напрямки сучасної адміністративної реформи. Даними напрямками, на нашу думку, є:

- обмеження втручання держави в економічну діяльність суб'єктів підприємництва, у тому числі припинення надлишкового державного регулювання;
- виключення дублювання функцій і повноважень державних органів виконавчої влади;
- розвиток системи саморегульованих організацій в галузі економіки;
- організаційний поділ функцій, що стосуються регулювання економічної діяльності, нагляду та контролю, управління державним майном та надання державними організаціями послуг громадянам та юридичним особам;
- завершення процесу розмежування повноважень між державними органами вико-

навчої влади України, оптимізація діяльності територіальних органів виконавчої влади.

Завдання адміністративного структурно-функціонального реформування системи виконавчої влади в стислому вигляді можна визначити як набуття державою чіткого розуміння того, що вона може робити, того, що вона робити не може і, головне, здатності не переплутати перше із другим.

Незважаючи на кілька хвиль адміністративної реформи в Україні, зберігається функціональний принцип вертикально орієнтованої організації системи державного управління. У нинішніх умовах він несе великі ризики і буде все менш ефективний. Необхідно переналаштувати систему управління за процесним принципом [5, с. 283].

Розпочата адміністративна реформа в її сучасному розумінні була настільки складна, масштабна і амбітна, що триває зі змінним успіхом аж до сьогоднішнього дня. За ці роки вона пережила кілька перезавантажень, появу нових повісток і вичерпання попередніх. У всій різноманітності подій, якими супроводжувалася реформа, успіхи і невдачі перемішувалися один з одним самим суперечливим чином. Весь цей процес настільки складний і неоднозначний, що в ньому неважко втратити логічну нитку. Якщо ми поставимо питання, чи досягла реформа попередньо заявлених результатів, то відповідь швидше буде негативною. Але якщо ми захочемо перерахувати її досягнення, їх список теж буде чималим. Це, зокрема:

- підвищення транспарентності, впровадження електронного документообігу (не завжди успішне);
- певне підвищення доступності та якості державних послуг;
- часткове ослаблення регуляторного навантаження на бізнес;
- підвищення привабливості держави як роботодавця на ринку праці [1, с. 133].

До невирішених проблем адміністративного структурно-функціонального реформування системи виконавчої влади слід віднести:

– надмірність державних функцій (в одних сферах діяльності – при їх недостатності в ряді інших);

– надмірне регулювання і/або заборонні заходи;

– надмірна адміністративна присутність держави в життєдіяльності суспільства;

– не завжди успішне впровадження управління за результатами;

– низька ефективність і зайва бюрократизованість стратегічного управління;

– недостатньо ефективне використання всіх видів ресурсів, дефіцит багатьох затребуваних компетенцій у сфері держуправління [1, с. 134].

Але тепер, у світлі накопиченого досвіду успіхів і невдач, стає все ясніше, що в їх основі може лежати загальна причина. Цією причиною може бути основоположний функціональний принцип побудови держапарату, який за часів запуску реформи здавався самоочевидним і мало ким піддавався сумніву. Основні перетворення йшли «зверху вниз» в рамках розподілу функцій на макрорівні між органами виконавчої влади та їх підрозділами.

Проблема тим більше загострюється, оскільки держава, виходить із системної кризи, має обмежений ресурсний потенціал, і її діяльність буде ефективною тоді, коли вона зосередиться на рішенні чітко обмеженого і чітко прописаного переліку пріоритетних завдань і функцій.

Визначаючи в якості базових основні шляхи вдосконалення процесів, пов'язаних з діяльністю органів виконавчої влади, дозволимо собі запропонувати положення, що утворюють основу концепції системного вдосконалення управління реєстраційними процесами:

1. Чітка правова регламентація інституційної складової інституту державної реєстрації як елементу системи державного управління. Наукові розробки в галузі комплексного вивчення такого правового явища як державна реєстрація не отримали належного розвитку. Пріоритет вузькоконкретного підходу

до вирішення зазначених проблем явно переважає. Конфлікт об'єктивних і суб'єктивних факторів, що впливають на управління різними видами державної реєстрації, посилює кризовий стан всієї системи виконавчої влади.

Конституція України, на жаль, не закріплює основи організації системи суб'єктів державного управління у вертикальному зрізі. Розділ VI «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади» присвячений переважно одному органу виконавчої влади і не дає уявлення про структуру і призначення виконавчої влади як самостійної гілки влади [6].

Далі, нормативною підставою для визначення системи виконавчої влади в структурному плані є положення Конституції України про єдність органів державної влади; про систему органів державної влади; про систему органів виконавчої влади [6].

Як видається, справа не тільки в термінологічному різноманітті, а в труднощах побудови системи управлінських суб'єктів «по вертикалі», правомірно постає питання: а чи є тут взагалі система суб'єктів, і, відповідно, система в управлінні державною реєстрацією [4, с. 16].

Треба думати, що «де факто» існує сукупність окремих суб'єктів, не об'єднаних спільною метою та іншими системоутворюючими ознаками.

Отже, вирішення актуальних питань правового статусу реєструючих органів полягає в закріпленні на рівні закону основних положень правового статусу органів виконавчої влади, в тому числі основоположних положень про їх компетенції, принципи побудови єдиної системи органів виконавчої влади України та її суб'єктів. Ці положення, в свою чергу, повинні стати основою для підзаконного регулювання правового статусу реєструючих органів на рівні Президента України, Кабінету Міністрів України та основою для побудови виконавчих органів місцевого самоврядування [9].

Необхідно враховувати і той факт, що адміністративне законодавство не вичерпу-

ється встановленням норм, що регулюють ті чи інші види управлінських відносин. Для адміністративного законодавства характерне введення різних правових режимів з метою гарантування належного розвитку управлінських правовідносин, законного порядку їх реалізації.

Одним з таких режимів є державна реєстрація. Тенденції, які чітко простежуються в розвитку даного адміністративно-правового режиму, – це модифікація його юридичних параметрів, підстав і самої процедури стосовно до сучасних умов. Тому, дуже важливо, щоб межі цих режимних правил встановлювалися законами. Це дозволить хоча б частково створити баланс між приватними та публічними інтересами у сфері державної реєстрації, а також виключить ситуацію, коли виконавча влада підзаконними нормативними актами визначає зручну для себе модель поведінки [3].

Дані рекомендації сприятимуть вирішенню одного із завдань адміністративно-правової реформи – обмеженню втручання держави в економічну діяльність суб'єктів підприємництва, у тому числі припинення надлишкового державного регулювання.

2. Забезпечення відповідності системи управління у сфері державної реєстрації реаліям правової держави.

Державна реєстрація являє собою комплексний адміністративно-правовий режим, в якому виникають певні правовідносини між громадянським суспільством і державною владою, в першу чергу її виконавчими структурами. У даних правовідносинах беруть участь суб'єкти, які не знаходяться в ієрархічній підпорядкованості.

Певна напруженість, що існує між формальними особливостями такої адміністративної процедури як реєстрація і сутністю органу виконавчої влади, не в останню чергу пов'язана з нестійкістю державної політики в перетворенні соціальних сфер методами, які продиктовані об'єктивними і суб'єктивними причинами.

З метою відновлення авторитету держави, її здатності регулювати відносини, що виникають у сфері державної реєстрації необхідне вирішення проблеми відновлення зв'язків громадянського суспільства і державної влади, і в першу чергу влади виконавчої. На першому місці повинно знаходитися питання про зближення структурної політики в галузі соціальної проблематики, з одного боку, і структурної політики та організації виконавчої влади в частині управління у сфері державної реєстрації – з іншого [8].

Перша проблема пов'язана з ідеологією державності і, одночасно, громадянського суспільства, що дозволить враховувати динаміку всіх складових соціального життя.

Структурна політика управління у сфері державної реєстрації полягає в тому, щоб створити відповідні органи та знайти правильні методи управлінської взаємодії зі структурами громадянського суспільства.

Тут головне відмежувати адміністративні правовідносини, що виникають всередині системи публічної адміністрації та правовідносини, що виникають між публічною адміністрацією та фізичними або юридичними особами. Для взаємодії державної влади і громадянського суспільства по можливості повинна використовуватися модель, близька до зобов'язальних правовідносин. Така модель, безсумнівно, відповідає правовій природі державної реєстрації, де більшою мірою переважає повідомний характер адміністративно-правових відносин [7].

Обмеження, об'єктивно обумовлені потребою державного контролю, можуть мати місце лише в тому обсязі, який є необхідним для захисту прав і свобод громадянина і громадянського суспільства в цілому. Крім того, усунення зайвих бюрократичних бар'єрів, якими сьогодні рясніє система державної реєстрації, послужить оптимізації такого напрямку адміністративно-правової реформи, як розвиток системи саморегульованих організацій у сфері економіки.

3. Організаційно-правові та процедурні питання управління у сфері державної реєстрації.

Тут особливе місце займає проблема прийняття уніфікованого нормативного акту, який регулює правовідносини, що виникають у сфері державної реєстрації.

Не можна не відзначити, що на законодавчому рівні зараз підготовлений і розглядається проект Закону України «Про адміністративну процедуру» №3475 від 14.05.2020. Це, безсумнівно, серйозний крок вперед, який сприяє підвищенню ефективності управлінської діяльності, в тому числі у сфері державної реєстрації. Однак, даний законопроект рясніє неточностями, вельми абстрактно описує коло правовідносин, що виникають в процесі державної реєстрації. Крім того, в законі не визначається коло суб'єктів уповноважених здійснювати державну реєстрацію. Так, згідно ст. 1. законопроекту: «Цей Закон регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів. Дія цього Закону не поширюється на відносини, що виникають під час:

1) розгляду звернень осіб, що містять пропозиції, рекомендації щодо формування державної політики, вирішення питань місцевого значення, а також щодо врегулювання суспільних відносин;

2) конституційного провадження, кримінального провадження, судового провадження, виконавчого провадження (крім виконання адміністративних актів), оперативно-розшукової діяльності, розвідувальної діяльності, контррозвідувальної діяльності, вчинення нотаріальних дій, виконання покарань, застосування законодавства про захист економічної конкуренції (крім справ про

надання дозволів та висновків на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання);

3) державної служби, дипломатичної та військової служби, служби в органах місцевого самоврядування, служби в поліції, а також іншої публічної служби;

4) реалізації конституційного права громадян брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах, обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

5) оскарження процедур публічних закупівель» [10].

Таким чином, з одного боку, вбачається, що процедури державної реєстрації будуть підпадати під дію майбутнього нормативно-правового акту, хоча з іншого боку термін «державна реєстрація» в його проекті зовсім не згадується [10].

У світлі адміністративно-правової реформи, яка в якості пріоритетного напрямку визначає виключення дублювання функцій і повноважень органів виконавчої влади, чітко нормативне регулювання в цій частині є особливо важливим. Крім того, на сьогоднішній день, нормативно не визначено і статус суб'єкта, що здійснює державну реєстрацію.

4. Забезпечення адекватного інформаційного режиму державної реєстрації.

Державна реєстрація, являючи собою форму діяльності виконавчої влади, яка здійснюється за допомогою функцій контролю та обліку, сьогодні немислима без єдиної обліково-інформаційної системи.

Державна реєстрація позбавлена свого сенсу за відсутності єдиного консолідованого інформаційного центру. Незважаючи на спроби створення бази інформаційних, ресурсів за окремими видами державної реєстрації, на сьогоднішній день у сфері інформатизації державної реєстрації спостерігається хаотична картина некерованої ситуації: різне ресурсне забезпечення на рівні різноманітних органів виконавчої влади, роз'єднаність і несумісність даних різних видів державної реєстрації тощо [9].

Для вирішення проблеми адаптації інформаційних ресурсів у сфері державної реєстрації насамперед необхідна уніфікація інформаційного режиму. З цією метою в рамках державної цільової програми діджиталізації необхідно створення єдиної інформаційної системи з централізованим, однаковим програмним забезпеченням на всіх рівнях державної влади. Стосовно до державної реєстрації доцільно створення єдиних банків даних за певними напрямками державної реєстрації: за місцем проживання та місцем перебування, реєстрація у підприємницькій діяльності, прав на об'єкти нерухомості тощо.

Одним з напрямків вдосконалення інформаційного режиму державної реєстрації може стати оптимізація взаємодії окремих елементів інформаційних ланцюгів, що виражаються у спрощенні способів надання реєстраційних даних до реєструючого органу: повідомний характер реєстрації цілком дозволяє використовувати сучасні комунікаційні засоби (Інтернет, передача відомостей за

електронною поштою) [9]. Виключаючи таким чином необхідність особистого контакту посадової особи реєструючого органу та заявника, ми, тим самим, створюємо умови для зниження рівня корупції у сфері виконавчої влади.

5. Удосконалення механізмів відповідальності суб'єктів управління у сфері державної реєстрації.

У положеннях про органи виконавчої влади відсутні формулювання про те, хто і за що несе відповідальність або в якому порядку така відповідальність встановлюється. Це повною мірою відноситься до суб'єктів управління у сфері державної реєстрації. В даний час збиток від незаконних дій реєструючого органу (посадової особи) відшкодовується в порядку цивільного позову і за рахунок бюджетних коштів [8]. Ефективність такої відповідальності досить невелика в силу ряду причин. По-перше, вкрай недосконалим є механізм виконання судових рішень, винесених проти держави. По-друге, не обтяжуючи ніяк поса-

дову особу, безпосередньо винну в незаконних діях, така відповідальність практично не виконує превентивної функції.

Далі, вважаємо, що вдосконалення механізмів відповідальності реєструючих органів сприятиме встановленню відповідальності не тільки за принципом вини, а й відповідальності за результат цієї діяльності, що завдав шкоди суб'єкту реєстрації.

Сподіваємось, що запропоновані підходи концепції сприятимуть розвитку законодавства про державну реєстрацію, а також реалізації основних напрямів адміністративно-правової реформи.

Висновки: Концепція управління у сфері державної реєстрації, головним чином є похідною від концепції розвитку виконавчої влади в цілому. Шляхи і методи вирішення проблем, що склалися у сфері державної реєстрації повинні бути невід'ємною частиною цілого, спираючись на пріоритетні напрямки сучасної адміністративної реформи. Даними напрямками, на нашу думку, є: обмеження втручання держави в економічну діяльність суб'єктів підприємництва, у тому числі припинення надлишкового державного регулювання; виключення дублювання функцій і повноважень державних органів виконавчої влади; розвиток системи саморегульованих організацій в галузі економіки; організаційний поділ функцій, що стосуються регулювання економічної діяльності, нагляду та контролю, управління державним майном та надання державними організаціями послуг громадянам та юридичним особам; завершення процесу розмежування повноважень між державними органами виконавчої влади України, оптимізація діяльності територіальних органів виконавчої влади.

Визначаючи в якості базових основні шляхи вдосконалення процесів, пов'язаних з діяльністю органів виконавчої влади, пропонуються положення, що утворюють основу концепції системного вдосконалення управління реєстраційними процесами: чітка правова регламентація інституційної складової інституту

державної реєстрації як елементу системи державного управління; забезпечення відповідності системи управління у сфері державної реєстрації реаліям правової держави; організаційно-правові та процедурні питання управ-

ління у сфері державної реєстрації; забезпечення адекватного інформаційного режиму державної реєстрації; удосконалення механізмів відповідальності суб'єктів управління у сфері державної реєстрації.

Анотація

У статті досліджено дослідження адміністративно-правове забезпечення державної реєстрації в Україні в контексті структурно-функціонального реформування системи виконавчої влади. Доведено, що концепція управління у сфері державної реєстрації, головним чином є похідною від концепції розвитку виконавчої влади в цілому. Констатовано, що шляхи і методи вирішення проблем, які склалися у сфері державної реєстрації повинні бути невід'ємною частиною цілого, спираючись на пріоритетні напрямки сучасної адміністративної реформи. В якості пріоритетних напрямків здійснення сучасної адміністративної реформи запропоновано: обмеження втручання держави в економічну діяльність суб'єктів підприємництва, у тому числі припинення надлишкового державного регулювання; виключення дублювання функцій і повноважень державних органів виконавчої влади; розвиток системи саморегульованих організацій в галузі економіки; організаційний поділ функцій, що стосуються регулювання економічної діяльності, нагляду та контролю, управління державним майном та надання державними організаціями послуг громадянам та юридичним особам; завершення процесу розмежування повноважень між державними органами виконавчої влади України, оптимізація діяльності територіальних органів виконавчої влади. Визначаючи в якості базових основні шляхи вдосконалення процесів, пов'язаних з діяльністю органів виконавчої влади, запропоновано положення, що утворюють основу концепції системного вдосконалення управління реєстраційними процесами: чітка правова регламентація інституційної складової інституту державної реєстрації як елементу системи державного управління; забезпечення відповідності системи управління у сфері державної реєстрації реаліям правової держави; організаційно-правові та процедурні питання управління у сфері державної реєстрації; забезпечення адекватного інформаційного режиму державної реєстрації; удосконалення механізмів відповідальності суб'єктів управління у сфері державної реєстрації. Зазначено, що у світлі адміністративно-правової реформи, яка в якості пріоритетного напрямку визначає виключення дублювання функцій і повноважень органів виконавчої влади, чітке нормативне регулювання в цій частині є особливо важливим. Запропоновано напрямки вдосконалення інформаційного режиму державної реєстрації, ключовим з яких визначено оптимізацію взаємодії окремих елементів інформаційних ланцюгів, що виражаються у спрощенні способів надання реєстраційних даних до реєструючого органу. Наголошено, що вдосконалення механізмів відповідальності реєструючих органів сприятиме встановленню відповідальності не тільки за принципом вини, а й відповідальності за результат цієї діяльності, що завдав шкоди суб'єкту реєстрації.

Ключові слова: адміністративне право, адміністративне законодавство, державна реєстрація, публічне адміністрування, адміністративно-правова реформа, правовий механізм, адміністративні процедури, правовий облік, контроль, орган реєстрації, акти реєстрації, публічний інтерес.

Bolhar O.V. Administrative and legal support of state registration in Ukraine in the context of structural and functional reform of the executive power system

Summary

The article examines the study of administrative and legal support of state registration in Ukraine in the context of structural and functional reform of the executive power system. It is proved that the concept of Management in the field of state registration is mainly derived from the concept of development of executive power as a whole. It is stated that Ways and methods of solving problems that have developed in the field of state registration should be an integral part of the whole, based on the priority areas of modern administrative reform. As priority areas of implementation of the modern administrative reform proposed: restriction of state interference in the economic activities of business entities, including termination of excessive state regulation; exclusion of duplication of functions and powers of state executive bodies; development of a system of self-regulating organizations in the field of economy; organizational division of functions concerning regulation of economic activities, supervision and control, management of state property and provision of services by state organizations to citizens and legal entities; completion of the process of division of powers between state executive bodies of Ukraine, optimization of the activities of territorial executive bodies. Defining as basic the main ways to improve the processes related to the activities of executive authorities, provisions are proposed that form the basis of the concept of systematic improvement of Registration Process Management: clear legal regulation of the institutional component of the institution of state registration as an element of the public administration system; ensuring compliance of the management system in the field of state registration with the realities of the rule of law; organizational, legal and procedural issues of Management in the field of state registration; ensuring an adequate information regime of state registration; improving the mechanisms of responsibility of management entities in the field of state registration. It is noted that in the light of the administrative and legal reform, which defines the elimination of duplication of functions and powers of executive authorities as a priority area, clear regulatory regulation in this part is especially important. Directions for improving the information regime of state registration are proposed, the key of which is to optimize the interaction of individual elements of information chains, which are expressed in simplifying the methods of providing registration data to the Registration Authority. It is noted that the improvement of the mechanisms of responsibility of registration authorities will contribute to the establishment of liability not only on the principle of guilt, but also responsibility for the result of this activity that caused harm to the subject of registration.

Key words: administrative law, administrative legislation, state registration, public administration, administrative and legal reform, legal mechanism, administrative procedures, legal accounting, control, registration authority, registration acts, public interest.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України : навчальний посібник : у 2 т. Т. 1 : Загальне адміністративне право / В. В. Галуцько та ін. Херсон : ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2017. 320 с.
2. Грущинський І.М. Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності : наук.-практ. посіб. / І.М. Грущинський, В.М. Кравчук, Є.П. Пограничний. Львів: Престиж-Інформ, 2000. 268 с.
3. Задихайло О.А. Правове регулювання надання адміністративних послуг в Україні. *Форум права*. 2011. № 1. С. 379–384.
4. Заєць А.П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду / А.П. Заєць. Київ, 1999. 247 с.

5. Колпаков В.К. Адміністративне право України. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 799 с.
6. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Красовська А. Державна реєстрація як умова реалізації права на підприємництво в Україні. *Адміністративне право*. 2002. № 7. С. 62–64.
8. Мовчан Д.В. Щодо систематизації державних органів, які здійснюють реєстраційне провадження. *Проблеми законності*. 2009. № 103. С. 159–166.
9. Попов С.Ю. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. *Митна справа*. 2012. Ч. 2. Кн. 1. № 1(79). С. 162–166.
10. Проект Закону про адміністративну процедуру № 3475 від 14.05.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834